

La nissaga dels Yàñez i el seu establiment a Catalunya

Autor: Jordi Indiano
Data de publicació: 23-01-2018

¿Els famosos germans Yàñez Pinçon eren mariners andalusos o nobles portuguesos que es van establir a Catalunya durant la Guerra Civil del segle XV? ¿En Colom els coneixia i els va convèncer perquè l'acompanyessin en el seu primer viatge transoceànic o hi van anar perquè se'ls va trobar per atzar? L'historiador Jordi Indiano ens ho revela en aquest preciosíssim estudi.

La guerra civil catalana del segle XV (1462-1472)
El segle XV fou per a Catalunya, i per molts altres indrets d'Europa, una època de reivindicacions i lluites socials entre les classes benestants i les classes humils. Mentre els uns volien conservar com fos els seus privilegis i la seva influència social, els altres, com eren els pagesos, vivien pràcticament en situació de falta de llibertat. I si a això hi afegim la situació de fam endèmica en què es trobaven aquests últims —ateses les males collites i les epidèmies de la pesta—, entendrem fàcilment la violència de la guerra. Per aquest motiu l'enfrontament fou una veritable guerra civil —la primera que patia el Principat— on uns catalans lluitaren contra d'altres.

Tres protagonistes principals tingué aquest conflicte. D'una banda, l'oligarquia feudal i burgesa, de l'altra, la Monarquia, i al mig, patint les arbitrarietats d´ambdós bàndols, les classes populars.

Els motius estructurals que ajuden a explicar el perquè d'aquesta guerra són diversos:

una crisi econòmica que venia patint el Principat des de feia temps;
una situació explosiva al camp català: la qüestió remença;
un conflicte municipal a Barcelona;

No obstant això, un fet concret provocà l'inici de les hostilitats. A finals de l'any 1460, en Joan II ordenà la detenció del

seu fill Carles de Viana. La posterior petició al rei que alliberés el seu fill obligà inicialment en Joan II a acceptar-la —Capitulació de Vilafranca del Penedès, de juny de 1461—. Aquella establia que el rei hauria de demanar autorització al Consell del Principat per poder entrar-hi (el monarca només conservaria el poder de convocar les Corts i el nomenament de ministres i oficials). Però la mort, pocs mesos després, del príncep de Viana, va fer que en Joan II entrés al Principat el juny de 1462 i s'apoderés de Balaguer, fent cas omís de la sobredita Capitulació, amb la qual cosa la guerra fou un fet. Això provocà que les classes dirigents catalanes destituïssin en Joan II i oferissin la Corona, al llarg dels deu anys de guerra, successivament a l'Enric IV de Castella, a en Pere de Portugal i a en Renat d´Anjou, la qual cosa provocà que el Principat es dividís en dos bàndols: els partidaris d'en Joan II i els partidaris de la Generalitat.

Durant aquests anys de lluita, la iniciativa la tingueren, gairebé sempre, els partidaris d'en Joan II. Ja a les acaballes del conflicte, s'arribà a una entesa entre ambdós bàndols, coneguda com a Capitulació de Pedralbes (1472), per la qual el rei Joan II es comprometia a respectar les Constitucions de Catalunya. No hi hagueren guanyadors ni vençuts; a més, s'establí un perdó general.

Però un cop acabada la guerra, calia reconstruir de nou el país. Així, l'herència deixada pel conflicte no podia haver estat pitjor:

una desfeta demogràfica i econòmica molt important. Així, per exemple, es produïren moltes emigracions cap a Nàpols i a València;
el problema remença continuà sense resoldre's;
pèrdua del Rosselló i la Cerdanya a conseqüència dels pactes que s'establiren al començament de la guerra entre Joan II i Lluís XI de França.

2. En Pere IV, la casa d'Urgell i en Cristòfor Colom
Un dels reis a qui la Generalitat oferí la Corona fou en Pere de Portugal o Pere IV pels catalans.
Que la Generalitat oferís a un noble portuguès ser rei dels catalans no és pas per casualitat, sinó perquè precisament l'avi d'aquell fou en Jaume II d'Urgell el Dissortat, darrer comte d'Urgell, el qual, recordem, tingué tres néts que foren reis:

l'esmentat Pere IV, rei dels catalans;
La Isabel, reina de Portugal, que es casà amb l'Alfons V, rei d'aquell país, i
En Joan, rei consort de Xipre i príncep d´Antioquia.

Una vegada establerta la relació entre la casa d'Urgell i la monarquia portuguesa, podríem també establir la relació que hi hagué entre aquelles dues i el descobridor d'Amèrica, Cristòfor Colom. Tal com ens ha demostrat en Caius Parellada, l'Almirall es casà en segones núpcies amb la Felipa de Coïmbra[1] —germana del rei Pere IV de Catalunya, i, a la vegada, néta del comte Jaume d'Urgell i renéta del rei Pere III de Catalunya. Per tant, és del tot clar que el Descobridor entroncà tant amb la reialesa catalana com amb la portuguesa, la qual cosa explicaria totes les actituds i el pensament reial d'En Colom, donant sentit als títols que se li concediren, perquè en aquell temps solament s'atorgava a membres de la casa reial.

Imatge atribuïda a En Colom,
vestit de noble i fent el signe
de la reialesa

3. Pere IV i els portuguesos
Durant el seu regnat, en Pere IV es mostrà com un mal militar, car anà perdent, una rere l'altra, places importants com Lleida (5-7-1464), Vilafranca del Penedès, Igualada (17-7-1465) i Cervera (14-8-1465). Després de la derrota de Calaf, l'any 1465, deixà de gaudir de la confiança de les autoritats catalanes —ell argumentava a favor seu que els diputats entorpien la direcció i conducció de la guerra amb les seves contínues discussions—. A més, s'enfrontà a la Generalitat per la defensa de les prerrogatives reials i per la seva parcialitat envers els militars portuguesos. Això provocà que, a poc a poc, s'anés envoltant, cada vegada més, dels seus incondicionals: els portuguesos, principalment militars i eclesiàstics, la qual cosa, a la vegada, provocaria moltes desconfiances entre els diputats de la Generalitat.

I és que en Pere IV no arribà sol a Catalunya i així ens ho mostra l'abundant documentació que hi ha sobre aquest període, sobretot en els registres de l'antiga Cancelleria Reial. Amb ell arribaren tot un seguit de personatges de

famílies lusitanes que tingueren el seu protagonisme al llarg del conflicte. D'aquesta manera, apareixen cognoms com Almada, Deza, Vaz o Vázquez, Teide, Dias, Moraes, Téllez, Silva, Yáñez-Pinçon, etc... Molts d'aquests, estigueren directament relacionats amb l'Empordà. Són diversos els autors[2] que han aportat prou evidències documentals i racionals, entre els quals hi ha sobretot i fonamentalment en J. E. Martínez Ferrando, i, entre d'altres, en Jordi Bilbeny[3], que ha posat de manifest que els Yáñez i d'altres nobles portuguesos vivien a Pals i que en Pere de Çúñiga, que fou mariscal del príncep Carles de Viana, en finalitzar la guerra es quedà a l'Empordà.

En acabar-se la guerra, la Generalitat, a molts d'aquests portuguesos que havien aconseguit ocupar càrrecs importants, els reclamà els títols i propietats adquirides. N'hi hagueren que retornaren a Portugal, però d'altres es quedaren al Principat per raons diverses. Foren aquests últims, els que oferiren una resistència tenaç a l'hora de deixar els seus castells, títols, viles i possessions. I fou precisament la zona de Torroella de Montgrí i de Pals una de les més conflictives.

4. La nissaga dels Yàñez

Un dels problemes amb què es troba l'historiador a l'hora de resseguir la vida d'un determinat personatge històric és el fet que un mateix cognom —en aquest cas que ens ocupa, el dels Yàñez— apareix escrit de formes molt diverses, la qual cosa en fa més difícil la identificació. I si a això hi afegim que a vegades eren les mateixes institucions reials les que canviaven els noms, acabarem d'entendre el perquè és tan complicat reconstruir la vida de certs personatges històrics. A aquests problemes ja hi feia referència en Martínez Ferrando l'any 1954[4].

D'entre tots els portuguesos que vingueren a Catalunya, i que hi romangueren una vegada mort el Conestable i acabada la guerra, vull destacar els Yàñez, pel seu protagonisme en l'empresa de la Descoberta. Alguns d'ells, ocuparen alts càrrecs dins la cort de Pere IV, desenvolupant-hi tasques polítiques, militars o eclesiàstiques. La seva presència al Principat es troba força documentada en les obres d'en Martínez Ferrando “Pere de Portugal”[5], “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalitat catalana contra Juan II”[6], “Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal”[7] i “Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal”[8]. Precisament en aquesta última obra, consultant el seu índex toponomàstic, apareixen onze personatges amb aquest cognom Yáñez, amb un total de 107 referències documentals:

Ferran Yàñez, lloctinent de la Tresoreria Reial 44
Àlvar Yàñez, bisbe de Silves 21
Alfons Yàñez, germà del bisbe de Silves 17
Pere Yàñez, armer reial 7
Roderic Yàñez, capellà reial 7
Pere Yàñez d´Azambuja, capità de la vila d´Hostalric 4
Gómez Yàñez, escuder reial 3
Àlvar Yàñez, escuder reial 1
Àlvar Yàñez de Polvoa, capità 1
Pere Yàñez, patró de la nau de Felipa 1
Pere Yàñez Lobera, capità del castell de Palau Ça Verdera 1

Tenint com a punt de partida les investigacions de la Teresa Baqué sobre els Yàñez, el meu propòsit, amb aquest treball, consisteix en:

identificar, un per un, tots els Yáñez documentats a Catalunya en l'època de la guerra civil catalana, i veure quina relació mantingueren amb En Colom —en especial els germans Yàñez Pinçon— i amb la posterior empresa de la Descoberta

4.1. Els Yáñez Pinçon

Gràcies a les investigacions dutes a terme, entre d'altres, per la Núria Coll, la Teresa Baqué, la Montserrat Rodríguez Fita i en Jordi Bilbeny, sabem que els Yàñez també consten a Catalunya com a Anes, Añes, Eanes, etc. que desenvoluparen un paper destacat durant la guerra civil catalana contra Joan II, que tingueren càrrecs importants, que residiren a la zona de l'Empordà i que practicaren l'activitat del cors per les costes catalanes.

Aquests autors han documentat tres germans amb aquest cognom, tot i que en Martínez Ferrando ens n'afegeix un quart: l'Àlvar, que fou bisbe de la població portuguesa de Silves[9].

Passem doncs a repassar els fets més destacats de cadascun d'ells.

Abans però, voldria fer esment a una expressió, segons el meu parer prou important i transcendental, com és “familiar del rei”, que apareix en diverses ocasions en la documentació de la Cancelleria reial de Pere IV el Conestable, referida a en Ferran i l'Alfons. Així, doncs, per la mateixa documentació reial queda clar que els Yàñez Pinçon estaven emparentats amb en Pere IV el Conestable, o sigui, amb la casa reial portuguesa. El pare Cases o Casaus també ens confirma que estaven ben emparentats, però no diu amb qui: “entre los vecinos de aquella villa había unos tres hermanos que se llamaban los Pinzones, marineros ricos y personas principales. El uno se llamaba Martín Alonso Pinzón, y este era el principal y más rico y honrado; el segundo, Vicente Yáñez e Pinzón; el tercero, Francisco Martínez Pinzón, su hermano; a éstos cuasi todos los de la vila se acostaban, por ser más ricos y más emparentados. Con el principal Martín Alonso Pinzón comenzó C. Colón su plática, rogándole que fuese con él a aquel viaje y llevase sus hermanos parientes y amigos”[10]. A part d'estar emparentats amb la casa reial portuguesa, amb qui més ho podien estar? Doncs amb d'altres portuguesos vinguts a Catalunya durant l'època de la Guerra Civil catalana. Així, sabem per la documentació trobada per en Martínez Ferrando[11], que en Pere el Conestable era “cosí” i “parent” d'en Pedro Vàzquez de Saavedra; dada, aquesta, confirmada per en Martí de Riquer que ens afegeix que eren cosins germans[12]. A més a més, els Vàzquez i els Vaz (Váez, Vàzquez) d'Almada també estaven emparentats per tal com duïen el mateix cognom. I per arrodonir-ho, caldria afegir que l'Àlvar Vaz d'Almada era fill d'en Joan Annes (Yàñez) d'Almada[13], de la qual informació es dedueix que els Vàzquez de Saavedra, els Vaz d'Almada i els Yàñez estaven tots ells emparentats entre sí i amb la casa reial portuguesa.

Veiem doncs, que si els Pinçon eren familiars del Conestable, és que eren portuguesos, i cosa més important, que estaven emparentats també amb En Colom —recordem que, com encertadament ens ha fet veure en Caius Parellada, l'Almirall estigué casat amb la Felipa de Coïmbra, germana d'en Pere IV—. Per això els trobem a Catalunya a partir del 1464, ajudant el Conestable, i, després de la seva mort, col·laborant de forma molt activa en la futura empresa colombina, essent en Vicenç i l'Alfons els futurs capitans de dues de les tres embarcacions que sortiren cap a Amèrica el 3 d'agost del 1492.

Queda, per tant, clar l'origen portuguès dels Yàñez, i el seu establiment a Catalunya, o, si més no, en els regnes de la Corona d´Aragó. Justament per això l'Alicia Gould ens diu que “diversos llibres de noblesa ofereixen paràgrafs sobre l'antiga família Pinçon, fent-la originària a vegades d'Aragó i a vegades de la Muntanya”[14]. Més endavant, la mateixa autora ens diu: “en aquesta vila [Palos] es trobaven els germans descobridors [els Yàñez Pinçon] de les Indies Occidentals, naturals d'ella [de la vila] i originaris de les Muntanyes de Jaca, Regne d´Aragó”[15].

Pel que fa a l'expressió utilitzada per la Gould, “ser de la Muntanya”, en Jaume Sobrequés i Callicó, també l'utilitza, però referint-se a la muntanya gironina[16].

Si a tot això hi afegim que el pare Àngel Ortega[17] afirma que els cognoms “Yàñez” i “Pinzón” eren desconeguts en terres onubenques, acabarem d'entendre que, com que els Yàñez residien a Catalunya, és precisament per això que En Colom els hi anà a cercar i que és des de Catalunya que sortiren cap a Amèrica.

A més a més, i per acabar-ho d'aclarir, si bé és cert que els testimonis dels plets colombins destacaren de forma unànime les qualitats humanes i marineres dels germans Pinçon, atribuint-los diverses gestes nàutiques pel Mediterrani i l'Atlàntic, també és cert que cap d'ells, que jo en tingui constància, parlà de cap episodi mariner a les costes de l'Andalusia occidental protagonitzat per aquells. És més, en temps de la guerra civil de Castella, el rei Ferran encomanà la defensa de les costes andaluses no als grans mariners andalusos de què parlen les cròniques, sinó a un estol de quatre galeres de l'armada reial catalana, capitanejades per l'Andreu Sunyer, l'Àlvar de la Nava i en Joan Valentí Boscà[18].

4.1.1. Vicenç Anes Pinçon

El més representatiu dels quatre germans fou en Vicenç Anes Pinçon, qui ja trobem a Catalunya l'any 1464 com a pertanyent al seguici d'en Pere IV[19].

En tornem a tenir notícies a través d'una carta escrita pels consellers de Barcelona, amb data 1 de març del 1477, on aquests es queixaven al futur rei Ferran el Catòlic, d´un atac corsari a la costa catalana i a la platja de la ciutat comtal, dut a terme per un tal “Vicens Anes Pinson, de la vila de Pals”, personatge que fou pocs anys després, el capità d'una de les caravel·les que salparen de Pals rumb a Amèrica[20].

El 1479 el veiem juntament amb el seu germà Alfons atacant un balener d'uns veïns d'Eivissa[21].

Amb data 12 de juliol de 1487, els Reis Catòlics concediren a en Vicenç Anes, veí de Lisboa, una assegurança per a poder comerciar lliurament amb una caravel·la per tots els ports i mars dels seus regnes, com a premi per haver aprovisionat per mar les tropes que participaven en el setge de Màlaga[22]. Aquest document és interessant per dues

coses: la primera és que podia haver-hi algun Vicens Anes andalús, tal com defensa la historiografia castellana tradicional, però també és cert que n'hi havia d'origen portuguès, tal com defensem els que diem que els germans Anes Pinçon eren portuguesos; la segona és que veiem en Vicenç vinculat als Reis Catòlics en una data tan llunyana com l'any 1487.

Pocs mesos després de tornar del primer viatge a Amèrica, en Vicenç va rebre, a la ciutat de Barcelona, 17.000 maravedisos en recompensa pels serveis prestats en l'empresa del descobriment. El primer pagament tingué lloc el 25 de juny del 1493 (6.000), el segon el 19 d'agost del 1493 (7.000) i el darrer, del qual se'n desconeix la data, fou de 4.000 maravedisos.

Tot agafant les paraules d'en Juan Manzano, aquests pagaments "constitueixen la prova incontrovertible de la presència d'en Vicenç Yàñez Pinçon a la Cort dels Reis Catòlics durant el segon semestre de 1493"[23], època durant la qual els Reis residiren a Catalunya, tal com en Rumeu de Armas ha deixat escrit[24].

El mateix autor creu que l'estada a Catalunya durant mig any aproximadament, d'en Vicenç fou deguda a la seva participació en la primera fase de les negociacions entre Espanya i Portugal que portaren a la futura signatura del Tractat de Tordesillas (7 de juny del 1494)[25].

En Vicenç també participà en el segon viatge a les Amèriques al costat del seu germà Ferran i d'En Colom.

Tornem a tenir en Vicenç al Principat el gener de 1496, concretament a Tortosa, ciutat en la qual s'havia de presentar als Reis per tal de rebre instruccions sobre la seva participació a la campanya d´Itàlia. En referència a aquest punt, un dels capítols de l'assentament diu el següent: "el cual dicho capitán ha de ir con las dichas carabelas e gente a Tortosa, e se presentar ante el Rey e la Reina nuestros señores, e de allí ir y servir do Sus Altezas le mandaren. Y si por caso Sus Altezas no estovieren en Tortosa, ir a Barcelona y se presentar ante Casafranca, hacedor del tesorero Gabriel Sánchez, que allí está, y hacer lo quél les dijere que hagan"[26].

Si en Vicenç sortí d'Andalusia cap a Tortosa a principis de gener (1496), tal com ordenava la capitulació, amb tota probabilitat trobà els Reis allà per tal com es dedueix de l'Itinerari d´en Rumeu de Armas.

La darrera vinculació d'en Vicenç amb Catalunya ens la donen les capitulacions i acords presos entre aquest i el Rei entre 1504 i 1516, anys durant els quals en Ferran deixà de ser rei de Castella per ser-hi només governador i administrador. D´aquesta manera, entendrem com en Pinçon signà els sobredits acords, únicament com a súbdit de la Corona catalano-aragonesa, i més si tenim en compte que els documents eren firmats per en Ferran en qualitat de rei d'Aragó i Senyor de les Índies.

4.1.2. Alfons Anes Pinçon

Era germà de l'Àlvar. Fou canonge i mestrescola de la catedral de Coïmbra. Durant un cert temps, en tant que ambaixador de la Generalitat a la Cort Pontifícia, ajudà el seu germà en les gestions amb el Vaticà. Durant la seva estada per terres italianes, realitzà compres per a l'exèrcit del Conestable[27], la qual informació és idèntica a la que ens diuen les cròniques d'Índies: que en Martín Alonso Pinzón s'estava a la Cort de Roma.

Un detall important a tenir en compte, és que a la documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, aquest personatge apareix com a "familiar del rei"[28].

És curiós que els testimonis dels plets colombins coincideixin a dir —tal com en Casaus—, que els germans Pinçon estaven ben emparentats. Així, tenim que un tal Antonio Romero, veí de Huelva, digué que en Martín Alonso "hera honbre rico y enparentado y uno de los más principales que avía en aquél tiempo en la dicha villa de Palos"[29]; un altre testimoni, un tal Alonso Gallego declara "hera honbre rico e muy enparentado y de los más principales de Palos"[30]—, però ningú no diu amb qui estava emparentat, la qual cosa ens indueix a creure que hi ha hagut, atesa la importància dels parents, una omissió o retoc intencionats.

Pel que fa a l'etapa posterior a la guerra, hi ha dos documents relacionats amb aquest personatge als quals cal fer referència. L'un és una reial provisió dels Reis Catòlics amb data 21 de novembre del 1477, segons la qual en Garcia de Escandón havia posat un plet a l'Alfons Yàñez Banguas per una acció corsària d´aquest últim sobre el seu vaixell al riu Saltes de la vila de Palos. D'aquest document diverses coses em criden l'atenció, com ja li havien cridat a en J. Bilbeny. Jo em fixaré en dues. La primera consisteix a remarcar "la falta total de sentit que tindria per un corsari atacar una nau a l'embocadura d'un riu, segrestar-la i anar-se'n a refugiar a la primera població riu amunt que trobés. Això, doncs, és el que passa en l'atac de l'Alfons Yàñez a la nau d'en García de Escandón: és presa en el riu de Saltes, en una zona que segons se'ns explica en el document «és terme de la dita vila de Palos,» i «la portaren amb tot el que hi

havia a la dita vila de Palos» [31]. L'altra cosa curiosa d'aquest document és que en Vicente Yàñez es nega a declarar davant el Consell Reial en creure que els drets i lleis de la vila de Palos no l'afectaven. Sabent que els Yàñez Pinçon residien a la vila empordanesa de Pals, la incongruència queda resolta. Així, el que hauria passat és que el nostre personatge hauria pres la nau en algun indret sota jurisdicció de la corona de Castella —els reis de la qual en aquell moment eren els Reis Catòlics— i se l'hauria endut a un altre sota la jurisdicció de la Corona catalano-aragonesa de la qual n'era rei en Joan II. Aquesta era la raó per la qual es negava a declarar davant del Consell Reial. En tot cas, hauria de ser jutjat per les lleis i costums de Catalunya i no per les de la Corona de Castella.

L'altre document és una carta dels Reis Catòlics datada a Toledo el 18 de gener del 1480, en la qual es fa referència a un personatge anomenat Martín Alfonso Pinçon que es dedicava a l'activitat del cors l'any 1479, davant les costes d´Eivissa[32], el qual coincideix amb un altre corsari anomenat també Alfons Yàñez.

Tornem a tenir l'Alfons fent de corsari l'any 1483 per una carta que els Reis Catòlics envien des de Vitòria el 9 d'octubre al corregidor (batlle) de Jerez de la Frontera per tal que fes justícia a Juan Martín, un portuguès establert a Mallorca, a qui assaltaren una caravel·la carregada de blat enfront del cap de Pals, l'Alfons Yàñez, veí del Port de Santa Maria, i Cristóbal Palares, veí de Jerez[33].

En Casaus ens diu que en Martín Alonso Pinzón estigué a la llibreria del Papa Innocenci VIII a Roma, i pel testimoni d'un dels plets colombins, un tal Hernán Pérez Mateos, sabem que en Martín era un mariner expert i que es movia pels estats de la Corona d´Aragó, amb la qual cosa la identificació d'en Martín Alfonso Pinçon i l'Alfons Yàñez Pinçon en un de sol és evident.

Una altra prova que demostra l'establiment d'aquest personatge a Catalunya és l'existència d'un retrat al Museu Naval de Madrid, on apareix el suposat Martín Alonso Pinzón al darrera del qual hi surten les muntanyes de Montserrat.

Un document prou interessant, pel que es dedueix d'ell, és una reial provisió que els Reis Catòlics enviaren a les autoritats de Pals perquè resolguessin una petició dels fills de l'Alfons referent al seu testament. El fragment que ens interessa diu el següent: “Don Fernando e doña Ysabel, & A vos los alcaldes de la villa de Palos e a cada vno de vos, salud e gracia: Sepades que Arias Pérez e Juan Pinçón e Mayor e Catalina e Leonor, hijos e hijas de Martín Alonso Pinçón, vecinos de la dicha villa, nos hisieron relación por su petición que ante nos en el nuestro Consejo presentaron, disiendo que puede aver seys o syete meses quel dicho su padre falleció, el qual los dexó por sus legítimos herederos por su testamento”[34]. Una idea bàsica podem extreure'n, d´aquest fragment. I és que queda demostrat sense cap mena de dubte, que els fills de l'Alfons es trobaven a Barcelona. Com ho sé? Perquè si aquells reclamaren davant el Consell Reial sis o set mesos després de mort el seu pare —l´Alfons morí entorn del 31 de març de 1493—, i sabem que entre l'octubre de 1492 i el novembre de 1493 els Reis i la seva Cort residien permanentment a Barcelona, és que aquells es trobaven a Catalunya no pas perquè vinguessin de Palos a reclamar justícia sinó perquè era al Principat on residien.

4.1.3. Ferran Anes Pinçon

Fou lloctinent de la Tresoreria reial d'en Pere IV a Catalunya. Participà a la batalla de Calaf, on fou fet presoner per les tropes d'en Joan II. Va defensar un dels cavallers portuguesos vinguts al Principat amb el Conestable, en Ferran de Silva, enfront dels consellers de Barcelona. El Rei, en el seu testament, deixà 100 pacífics d'or per en Ferran “...tal com va fer amb els seus més estimats parents, amics i servidors”[35].

És el personatge d'aquesta família que apareix més vegades en la documentació règia de Pere IV. Per tant, és de suposar que fou el que tingué el càrrec més important, d'entre tots els Yáñez que passaren pel Principat.

Un document del 28 d´abril de 1465 ja ens relaciona en Ferran amb una caravel·la[36].

Com en el cas de l'Alfons Yàñéz, en Ferran també apareix com a “familiar del rei”, segons la documentació exhumada per en Martínez Ferrando[37].

De vegades en Ferran surt registrat en les fonts amb d´altres noms, com per exemple el de Fernández Pinçò[38] o Martínez Pinzón[39]. A què eren deguts aquests canvis de nom? La resposta és òbvia. Canviar Ferran per Martínez, Francisco o Fernández implicava desnaturalitzar el personatge per posteriorment castellanitzar-lo. Això es feia per la por que molts personatges implicats en la Descoberta, arrelats a Catalunya, es poguessin identificar amb els militars portuguesos que hi havia a casa nostra per aquell temps.

Participà en els dos primers viatges colombins, en el primer dels quals, a bord de La Pinta, capitanejada pel seu germà Alfons. Hi tingué el càrrec de mestre.

4.1.4. Àlvar Yáñez
Per en Fortunato de Almeida sabem que fou nomenat bisbe de Silves (Portugal) durant la segona meitat de l'any 1449. Exercí de mestre del cardenal Jaume, fill de l'infant Pere, a qui acompanyà, després de la batalla d´Alfarrobeira, per Flandes i Roma. També fou governador de l'arquebisbat de Lisboa, el titular del qual fou el mateix Jaume[40].

Fou ambaixador de Pere IV al Vaticà. Allà, gestionà múltiples afers, entre els quals caldria destacar la provisió de les dignitats eclesiàstiques a Catalunya en personatges propers a la causa del rei Pere, el nomenament d´aquest com a canonge de la catedral de Barcelona, informar el Papa de la traïció del Gran Prior de Navarra i negociar la devolució al Conestable del maestrat d'Avis, possessió que li era imprescindible per a obtenir gent i recursos pecuniaris per a la guerra a Catalunya[41].

L'any 1467 fou nomenat bisbe d'Èvora, mantenint-se en el càrrec fins a la seva mort, ocorreguda aproximadament cap a l'any 1473[42]. En Baquero Moreno creu al respecte que a causa dels any passats a Roma l'Àlvar no només fixà la seva residència a Èvora, sinó que fos a la mateixa Roma on deuria morir[43].

5. Els Yáñez d'Azambuja
5.1. Dídac Yáñez d'Azambuja
Fou fill d'en Pere Yàñez (Eanes) d'Azambuja, gentilhome de la casa del duc de Coïmbra, el qual lluità a Alfarrobeira al costat de l'infant Pere, i estigué al seu costat durant l'exili i a Catalunya. Amb la mort d'aquell l'any 1466, tornà a Portugal al servei de l'hereu de la Casa de Coïmbra: en Joan II[44]. El seu avi, en Roderic Yàñez, fou fill bastard de l'arquebisbe de Lisboa, en Joan Estévez d'Azambuja. Aquest personatge —considerat membre del cercle més íntim de col·laboradors del monarca—, pren el seu segon cognom de la localitat d´Azambuja que es troba situada en el districte de la pròpia capital del regne, al costat del riu Tajo. No obstant això, en Dídac nasqué a Montemor-o-Velho el 1432. Assistí amb el Conestable al setge d'Alcàsser-Seguer l'any 1458, sota les ordres de l'Alfons V. Gaudí d'importants rendes en el mestrat d'Avis i fou comanador de l'Orde d'Avis a les viles d'Alter Pedroso i Ceda. Acompanyà el Conestable a l'exili i posteriorment al Principat, arribant a Catalunya amb 32 anys. Si ens atenim a la documentació de la Cancelleria del Conestable, veiem que en el seu pas per aquestes terres les seves funcions tingueren més de civil que no pas de militar. Així, obtingué el càrrec de guarda-roba reial, molt relacionat amb el de tresorer, càrrec ocupat pel cavaller català Guillem Setantí.

El novembre del 1464 el trobem encarregat de vigilar el pas de Martorell. Més tard, el 23 d'agost del 1465 li fou confiada la capitania de Prats del Rei. No es té constància que participés en cap acció destacada. Li fou atorgat el castell de Montsoriu, a la comarca de La Selva, amb tots els seus termes, situat al vescomtat de Cabrera, possessió que li fou confirmada pel rei en el seu testament, a més de rebre els 100 pacífics d'or que tota persona del cercle íntim del monarca rebé.

La figura d'en Dídac cobrà veritable importància sota el regnat d'en Joan II de Portugal, de qui fou cavaller i posteriorment membre del seu Consell[45]. Es distingí principalment en el setge d´Alegrete, essent-hi ferit en una cama, de la qual quedà coix per sempre. Participà en nombroses expedicions africanes: el 12 de desembre de 1481 li fou confiada una armada de nou caravel·les i 600 homes per fundar el castell de Sant Jordi de Mina a les costes de Guinea. Aquesta empresa durà dos anys i set mesos (desembre 1481-juliol 1484). A la seva arribada a Portugal rebé molts honors i dignitats, essent nomenat, a més a més, membre de la casa del rei[46].

Fou testimoni, juntament amb en Pere d'Eça –que també estigué a Catalunya amb el Conestable- de l'assassinat del Duc de Viseu a mans del propi rei Joan II[47]. El 1506, sota el regnat d'en Manel I, fundà el castell reial de Mogrador. El 1508 conquistà Safi. Podem afirmar doncs, que en Diego liderà les exploracions ordenades per en Joan II pel Golf de Guinea, tenint sota les seves ordres personatges com en Diogo Cao o Bartolomeu Dias. Fins a tal punt en Diego fou un important navegant i explorador, que de la primera expedició que posa en marxa el rei Joan II l'any 1481 a la costa oest africana, un dels membres fou el mateix Cristòfol Colom[48].

Morí l'any 1518, als vuitanta- sis anys a la seva ciutat natal, on es troba enterrat: al convent de Nostra Senyora dels Àngels, fundat per ell[49].

El cronista Garcia de Resende esmenta que en Dídac tingué una filla, anomenada Cecília, que es casà amb un tal Francisco de Miranda, i que foren rebuts pel mateix rei Joan II[50].

Altres dos Azambuja vingueren a Catalunya, probablement familiars d'en Dídac.

5.2. Pere Yàñez d'Azambuja
Potser fou germà d´en Dídac. Fou un escuder reial a qui se li confià el castell d´Hostalric. Això passava en els últims temps de la intervenció portuguesa. A diferència d'en Dídac, aquest protagonitzà una gran activitat militar a Hostalric i d'altres indrets[51].

5.3. Esteve Esteve o Estévez d'Azambuja
En Martínez Ferrando ens en diu que, en certa ocasió, va rebre una quantitat de diners per part del monarca, per tal d'emprendre un viatge en companyia del cavaller Ferran de Gelida. A més, aquest autor ens recorda que el cognom Estévez fa pensar en l'arquebisbe de Lisboa, de qui descendien els Azambuja com a bastards[52].

6. Altres Yáñez
6.1. Roderic Yáñez
Fou capellà reial. Li fou confiada l'administració dels béns del monestir de Santa Maria d'Amer [53]. Fou l'encarregat de recaptar les rendes i els impostos de Campreal, vila propera a La Bisbal d´Empordà[54], i juntament amb l'Àlvar Yáñez de Polvoa, capità del castell de la mateixa vila empordanesa, tingué com a missió repoblar aquesta zona amb gent addicta a la causa de la Generalitat[55].

6.2. Pere Yáñez
Consultant els documents de la Cancelleria del Conestable, apareix un altre Yàñez, anomenat Pere, capità de galeres i propietari de la caravel·la Sant Esperit, que, a mitjan 1465, portà cavalls des de Portugal a Catalunya, i que sembla que estigué al servei de la germana d'en Pere IV, Felipa, la qual des de Portugal administrà les rendes del seu germà[56].

6.3. Pere Yáñez Lobera
Des de l´abril de 1466, fou capità del castell de Palau Sa Verdera, en substitució d'en Miquel de Peneda[57].

6.4. Pere Yáñez
Armer reial. El juny de 1465 substituïa en Gil d'Èvora en l'ofici de comprador de la Casa Reial[58].

6.5.. Gómez Yáñez
Escuder de cambra del rei Pere IV[59].

6.6. Àlvar Yáñez
Escuder reial[60].

De la lectura de l'obra Documentos referentes a las relaciones con Portugal durante el reinado de los Reyes Católicos, se'n desprèn l'existència d'altres Yàñez, que a continuació esmento.

Joan Yáñez
Un d'ells fou en Joan Yàñez -pilot-, veí de la ciutat portuguesa d'Oporto, al qual, juntament amb el seu compatriota Martín Alfonso -mestre-, estant amb la seva caravel·la plena de mercaderies al port francès de Saint Nazaire (Nantes), van veure com els la robaven.

La primera rogatòria per part dels Reis Catòlics per fer justícia és de data 4 de novembre del 1479. No obstant això, encara el 16 de juny de 1480 hi ha una "carta al corregidor de Viscaia, Ruy González de Puebla, perquè faci acomplir totes les cartes i manaments expedits perquè es fes justícia a en Martín Alfonso i en Juan Yàñez, portuguesos, que van ser robats per la caravel·la d'en Juan de Bermeo, el patró de la qual era Pedro Bolívar"[61]. És curiós el fet que en un moment determinat del citat document se'ns diu que "en Martín Alfonso i en Joan Yàñez foren requerits davant les justícies de la dita vila de Laredo que els tornessin i restituïssin l'esmentada caravel·la amb les dites mercaderies, segons el que és, i no ho van voler fer"[62]. Aquests dos portuguesos si volien recuperar el que era seu, ¿per què no s'hi presentaren, a Laredo? Per què no reconeixien la justícia de Castella com la seva pròpia? Si aquest acte pirata tingué lloc a França, ¿quina jurisdicció tenien els Reis Catòlics per impartir justícia fora dels seus regnes?

Anton Yáñez
Un altre personatge citat és l'Anton Yáñez, portuguès, i escuder del rei de Portugal Alfons V. Per un document[1] datat a Toledo el 20 de gener del 1480, sabem que l´Anton i el seu company Mateu Fernández, estant amb la seva caravel·la al port de Cartagena, foren atacats per uns individus, els quals els prengueren la dita caravel·la i tots els diners que portaven. Aquest document és, doncs, una ordre dels Reis Catòlics per la qual ordenen a Diego de Merlo, assistent a Sevilla, que imparteixi justícia.

Ferran Yáñez de Lobon
Aquest personatge apareix en tres documents. El primer, de data 11 de maig del 1481, és una "ordre dels Reis Catòlics [a petició del rei de Portugal] al llicenciat Ferran Yàñez de Lobón, alcalde de Cort, perquè detingui l'Andrés González i l'Àlvar de Proença [Provença], criats del bisbe de Coïmbra, a qui robaren or i plata"[64], els quals es refugiaren en territori dels regnes dels Reis Catòlics. En concret, sota la protecció del prior de Sant Joan. El segon document[65], de data 21 de març del 1486, parla d'en Ferran com a assistent dels Reis Catòlics a Sevilla. En el darrer document[66], de data 18 d´agost del 1486, els Reis Catòlics li encomanen, també a petició del rei de Portugal, que recuperi una caravel·la portuguesa carregada de mercaderies i robada a València a en Gil Pérez, a en Martín Eanez de Aboda, a en Martín de Maris i a en Joan González. En aquest document es parla d´en Ferran com a alcalde de Cort, com a membre del Consell dels Reis i com a lloctinent de l'assistent reial a Sevilla, que per aquelles dates eren ni més ni menys que en Joan de Silva.

7. Conclusions:
Tot el que fins aquí he exposat demostra clarament la presència, a casa nostra, dels Yáñez durant i després d'acabada la guerra de 1462-72. Això és d'una importància capital i d'una enorme transcendència històrica, perquè, si era al Principat on residien els futurs capitans de les caravel·les, és aquí on En Colom els vindrà a buscar. I pensarà en ells i no en d´altres, justament, per dos motius:

perquè eren mariners experimentats,
i perquè eren parents de l'Almirall.

Jordi Indiano
Historiador

Notes bibliogràfiques

[1] CAIUS PARELLADA I CARDELLACH: Cristòfor Colom i Catalunya: una relació indefugible; La llar del Llibre, Barcelona, 1992, p.47-60.

[2] TERESA BAQUÉ: "Els Yáñez a Catalunya"; Terra Rubra, núm. 21, març-abril 1993. Vg. també NÚRIA COLL: "Vicente Yáñez Pinzón, descubridor del Brasil, corsario en Catalunya"; Hispania, X (1950).

[3] JORDI BILBENY: Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d´Amèrica; Els llibres El Set Ciències, Arenys de Mar, 1998. Vg, també JORDI BILBENY: La descoberta catalana d´Amèrica. Una reflexió sobre la manipulació de la història; Edicions Gargot, Granollers, 1999.

[4] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466; Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, Madrid, 1953-54, vol. II, p.215.

[5] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Pere de Portugal, rei dels catalans; Institut d´Estudis Catalans, Barcelona, 1936.

[6] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II”; Hispania, XII (1952).

[7] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Tragedia del insigne Condestable don Pedro de Portugal; CSIC, Madrid, 1942.

[8] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466; Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, Madrid, 1953-54, 2 vols.

[9] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II”; ob. cit., p. 118.

[10] FRAY BARTOLOMÉ DE LAS CASAS: Historia de las Indias; edició d´Agustí Millares Carlo, Fondo de Cultura Económica S. A., 2a reimpressió, Mèxic D. F., 1986, vol. I, p. 175.

[11] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Pere de Portugal, rei dels catalans; ob. cit., p.210.

[12] MARTÍ DE RIQUER: “Pedro Vázquez de Saavedra i Tirant lo Blanc”, Aproximació al Tirant lo Blanc; Assaig-8, Quaderns Crema, segona reimpressió, Barcelona, 1996, p. 177.

[13] J. P. OLIVEIRA MARTINS: Os filhos de D. João I; Tipografía de Parceira Antonio María Pereira, 3a edició, Lisboa, 1914, p. 83.

[14] ALICIA B. GOULD: “Documentos inéditos sobre la hidalguía y genealogía de la familia Pinzón”; Boletín de la Real Academia de la Historia, XCI (1927), p. 319.

[15] Ídem, p.367.

[16] JAUME SOBREQUÉS I CALLICÓ: Enric IV de Castella, senyor del Principat de Catalunya; Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1989, p.64.

[17] ÁNGEL ORTEGA: La Rábida. Historia documental y crítica; Imprenta y Editorial de San Antonio, Sevilla, 1925, tom III, p. 31.

[18] JERÓNIMO ZURITA: Anales de la Corona de Aragón; edició preparada per Ángel Canellas López, CSIC, Saragossa, 1977, vol. XIX-XX, p. 186. Vg. també JAIME VICENS VIVES: Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón; CSIC, Saragossa, 1962, p. 427.

[19] TERESA BAQUÉ: “Els Yàñez a Catalunya”, Ponències sobre Pals i el descobriment d´Amèrica; Pals, 3 d´agost de 1996, p. 17.

[20] N. COLL: ob. cit., p. 595.

[21] JUAN MANZANO MANZANO: Los Pinzones y el descubrimiento de América; Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1988, tom I, p. 9.

[22] ANTONIO DE LA TORRE, LUIS SUAREZ FERNANDEZ: Documentos referentes a las relaciones con Portugal durante el Reinado de los Reyes Católicos; CSIC, Valladolid, 1960, vol. II, p. 340.

[23] J. MANZANO MANZANO: ob. cit., tom I, p.171-172.

[24] ANTONIO RUMEU DE ARMAS: Itinerario de los Reyes Católicos. 1474-1516; CSIC, Madrid, 1974.

[25] Ídem, p. 173-177.

[26] MARTÍN FERNÁNDEZ DE NAVARRETE: Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV; edició i estudi preliminar de Carlos Seco Serrano, Madrid, 1964, tom II, p. 54-55.

[27] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II”; ob. cit., p. 118.

[28] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466; ob. cit., vol. I, p.46.

[29] ANTONIO MURO OREJÓN, FLORENTINO PÉREZ-EMBID i FRANCISCO MORALES PADRÓN: Pleitos colombinos; Escuela de Estudios Hispano-Americanos, Sevilla, 1964, tom VIII, p. 334.

[30] Ídem, tom VIII, p.339.

[31] J. BILBENY: La descoberta catalana d’Amèrica; ob. cit., p. 81.

[32] J. MANZANO MANZANO: ob. cit., tom I, p. 9.

[33] A. DE LA TORRE, L. SUAREZ FERNANDEZ: ob. cit., vol. II, p. 283.

[34] ALICIA GOULD: “Nueva lista documentada de los tripulantes de Colón en 1492”; Boletín de la Real Academia de la Historia, XC (1927), p. 556.

[35] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II”; ob. cit., p. 116-117.

[36] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Catálogo de la Documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466; ob. cit., vol. II, p. 41.

[37] Ídem, p. 169.

[38] NARCÍS FELIU DE LA PEÑA I FARELL: Anales de Cataluña, y Epílogo Breve de los Progresos y Famosos Hechos de la Nación Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y Singulares Grandezas; y de los más Señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas y Letras han Florecido desde la Primera Población de España; Jayme Surià, impressor; Barcelona, 1709.

[39] B. DE LAS CASAS: ob. cit., vol. I, p. 175.

[40] FORTUNATO DE ALMEIDA: História da Igreja em Portugal; Lisboa, 1910, tom II, p. 577.

[41] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II”, ob. cit., p. 117. Vg. també J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Tragedia del insigne Condestable.., p .100; HUMBERTO CARLOS BAQUERO MORENO: “Algumas mercês concedidas pelo Condestável Dom Pedro, rei da Catalunha, a súbditos portugueses”, Separata de la Revista de Ciéncias do Homem; Universitat Lourenço Marques, volum I, Série A, 1970, p. 19.

[42] F. DE ALMEIDA: ob. cit., p. 558.

[43] H. C. BAQUERO MORENO: ob. cit., p. 19.

[44] ALFREDO PINHEIRO MARQUES: A maldição da memória do infante dom Pedro e as origens dos descobrimentos portugueses; Centro de Estudos do Mar, Figueira da Foz, 1994, p. 234.

[45] GARCIA DE RESENDE: Crónica de dom João II e miscel·lània; Imprensa Nacional-Casa da Moeda, Lisboa, 1973, p.31.

[46] RUI DE PINA: Crónica de el rei dom João II; edició a càrrec d´Alberto Martins de Carvalho, Livraria Editora, Coïmbra, 1950, p. 13.

[47] A. PINHEIRO MARQUES: ob. cit., p. 234. Vegeu també RUI DE PINA: ob. cit., p.58. Vegeu també GARCIA DE RESENDE: ob. cit. p. 80.

[48] http://www.artehistoria.com/v2/personajes/5581.htm

[49] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II”, ob. cit., p. 107. Vegeu també ALFREDO PINHEIRO MARQUES: op. cit., p. 234.

[50] GARCIA DE RESENDE: ob. cit., p. 129.

[51] J. E. MARTINEZ FERRANDO: “Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II; ob. cit., p.110.

[52] Ídem, p.110.

[53] Ídem, p. 118.

[54] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Catálogo de la Documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466; ob. cit., vol. II, p. 109.

[55] Ídem, p. 151.

[56] Ídem, p. 118. Vg. també T. BAQUÉ: ob. cit., p. 17, i LUÍS ADÃO DA FONSECA: Navegación y corso en el Mediterráneo Occidental; Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 1978, p. 59.

[57] J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: Catálogo de la Documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466; ob. cit., vol. II, p. 185.

[58] Ídem, p. 64.

[59] Ídem, vol. I, p 95.

[60] Ídem, vol. I, p. 38.

[61] A. DE LA TORRE, L. SUAREZ FERNANDEZ: ob. cit., vol. II, p. 57.

[62] Ídem, p. 9.

[63] Ídem, p. 16-17.

[64] Ídem, p. 165-166.

[65] Ídem, p. 315.

[66] Ídem, p. 323-324.